

ХИЗМАТЛАР СОҲАСИ СУБЪЕКТЛАРИДА БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ

К.Б. Уразов – СамИСИ и.ф.д., профессор

У.А.Ширинов – СамИСИ, PhD

Аннотация: Мақолада хизматлар соҳаси субъектларида бухгалтерия ҳисобини такомиллаштиришнинг асосий йўналишлари ва улар бўйича амалга оширилиши мумкин бўлган масалалар ёритилган.

Калит сўзлар: хизматлар соҳаси, бухгалтерия ҳисоби, хизмат кўрсатиш, молиявий ҳисобот, иқтисодиёт, рақамли хизмат.

Кишлик жамиятида хизмат кўрсатиш соҳасининг ўрни ва аҳамияти беқиёсдир. Расмий маълумотларга кўра, 2017 йилда жаҳон миқёсида яратилаётган ялпи маҳсулотда хизматлар соҳасининг улуши 65 фоизни ташкил қилган; дунёнинг ривожланган мамлакатлари сирасига кирувчи мамлакатлар ЯИМида хизматлар соҳасининг улуши бундан ҳам юқори, чунончи АҚШда 76,7 фоиз, Швецарияда 71,5 фоиз, Буюк Британияда 70,6 фоиз, Нидерландияда 70,3 фоиз, Японияда 68,8 фоиз, ушбу ривожланган мамлакатларда хизмат кўрсатиш соҳасига жами меҳнат билан банд ходимларнинг 75-80 % тўғри келади¹.

Хизмат кўрсатиш соҳаси ўз ичига жуда кўплаб хизмат турларини олади, уларнинг сони борган сари ошиб бормоқда. Республикамизда фақат давлат органлари томонидан курсатилаётган хизматлар сони 650тадан 700 тага яқин², тадбиркорлик субъектлари томонидан бизнес тури сифатида олиб борилаётган хизматлар сони турли манбаларга кўра 140 тадан 200 тага яқиндир³.

Хизмат курсатиш соҳасининг асосий тармоқлари бўлиб таълим, соғлиқни сақлаш, транспорт, алоқа, телекоммуникация, электр таъминоти, газ таъминоти, сув таъминоти, савдо, умумий овқатлантириш, туризм, меҳмонхона, агросервис, автотехсервис, банк, суғурта, коммунал-маиший, ахборот, консалтинг, аудит, баҳолаш, юридик ва бошқалар ҳисобланади. Соҳанинг ушбу тармоқлари иқтисодиётнинг ўзига хос драйвери, яъни қон томири, зарур инфратузилмалари бўлиб ҳисобланади. Уларсиз иқтисодиётни барқарор ва узлуксиз ривожлантириб бўлмайди.

Хизмат кўрсатиш соҳаси тармоқлари кўплаб жиҳатлари бўйича бир-биридан тубдан фарқланувчи кўплаб хусусиятларга эга. Ушбу хусусиятлар хизматларни кўрсатиш ва уларни буюртмачиларга тақдим этишнинг техника ва технологияларида, ҳисоб-китобларни амалга оширишда, хизматлардан олинаётган даромадлар ҳамда улар таннархини тан олиш, баҳолаш ва аниқлаш мезонларида, кўрсатилган хизматларни ҳужжатлаштириш, тегишли счётларда

¹ <http://wdi.worldbank.org/table/4.2>

² Stat. uz

³ Инновацион ва рақамли иқтисодиёт шароитида хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш муаммолари. / Халқаро илмий-амалий конференцияси материаллари (I-қисм). 2020 йил 21-22 февраль кунлари. Самарқанд, СамИСИ, 2020. – 85-87 бет.

акс этириш ва бошқаларда намоён бўлади. Мисол учун, транспорт, алоқа, тиббий, таълим, барча турдаги молиявий хизмат турлари бир-биридан тубдан фарқланади, бунда турлича бошланғич ҳужжатлар тузилади, ушбу хизматлар учун белгиланган тарифлар, харажат турлари ҳар хилдир.

Хизмат кўрсатиш соҳаси тармоқларининг хусусиятлари, табиий равишда, уларда бухгалтерия ҳисобига ҳам ўз таъсирини ўтказди. Хизмат кўрсатиш соҳаси тармоқларининг жадал раванқ топиб бораётганлиги, мазкур соҳада бухгалтерия ҳисобининг назарий, ташкилий ва методологик асосларини замон талабларидан келиб чиқиб такомиллаштиришни тақоза этади.

Фикримизча, иқтисодиётнинг барча тармоқларини, шу жумладан хизмат кўрсатиш соҳасини рақамлаштириш, диверсификациялаш, яратилаётган маҳсулот, иш ва хизматлар сифатини, рақобатбордошлигини ва экспортбоплигини ошириш ва таннархини пасайтириш устувор ҳисобланган ҳозирги шароитда бухгалтерия ҳисобини такомиллаштиришнинг асосий йўналишлари бўлиб қуйидагилар ҳисобланади.

Биринчидан, ҳаётда рақамли хизмат турларига, мос равишда, улар ҳисобини юритиш тартиб-қоидаларига бўлган талаблар кун сайин ошиб бормоқда. Ушбу талаблардан келиб чиқиб, авваламбор рақамли иқтисодиёт, шу жумладан рақамли хизмат турлари мақоми, мазмуни, уларни кўрсатишда вужудга келадиган муносабатларнинг меъёрий-ҳуқуқий асосларини белгиловчи қонун ҳужжатларини ишлаб чиқиш зарур. Бундай қонун ҳужжатларининг ишлаб чиқилиши республикамизда рақамли хизмат турлари мақоми, мазмуни, уларни кўрсатишда вужудга келадиган муносабатларнинг яхлит меъёрий-ҳуқуқий асосларини белгилашга имкон беради. Мос равишда, республикамизда рақамли хизматлар соҳасини жавал ривожланишига эришилади.

Иккинчидан, иқтисодиётнинг барча тармоқ ва соҳалари, чунончи хизмат кўрсатиш соҳасида бухгалтерия ҳисобини юритишнинг яхлит тартиб қоидаларини белгиловчи бухгалтерия ҳисоби тўғрисида қонунимизнинг айрим моддалари мазмунан ва таҳририй жиҳатдан такомиллаштиришга муҳтож. Чунончи, бухгалтерия ҳисобида активлар, мажбуриятлар, даромад, харажат ва молиявий натижаларни ушбу объектлар қийматини баҳоламасдан, тан олмасдан ҳамда эгалик ҳуқуқини ўтказмасдан туриб акс этириш мумкин эмас. Шу боис, қонуннинг 3-моддаси “Бухгалтерия ҳисобининг асосий принциплари”да келтирилган принциплар таркибига узлуксизлик, ишончлилиқ, кўрсаткичларнинг қиёсланувчанлиги принципларидан ташқари **ҳисоблаш, қийматни баҳолаш, мазмуннинг шаклдан устунлиги** принципларини киритиш зарур, деб ҳисоблаймиз.

Учинчидан, қонуннинг “Бухгалтерия ахбороти” номли 5-моддаси ва унинг мазмуни таҳрирга муҳтож. Чунки, ахборот бухгалтерияда эмас, аслида бухгалтерия ҳисобида шакллантирилади. Шу боис ҳам, қонуннинг 5-моддасини “**Бухгалтерия ҳисобида шаклланадиган ахборот**” деб номлаш ва уни қуйидаги мазмунда бериш тўғрироқдир: “Бухгалтерия ҳисобида

шаклланадиган ахборот гувоҳлик берувчи бошланғич ҳужжатларга асосланган, бухгалтерия ҳисоби регистрларида, молиявий ҳисоботларда, тушунтиришларда ҳамда бошқа ҳисоб-китобларда акс эттириладиган бухгалтерия ҳисоби объектлари ҳақидаги қайта ишланган маълумотлар”. Бу бухгалтерия ҳисобида шаклланадиган ахборотнинг моҳиятини аниқ ифодаланишига имкон беради

Тўртинчидан, қонуннинг “**Бухгалтерия ҳисоби объектлари**” номли 7-моддаси биринчи абзацидаги **захиралар** сўзини олиб ташлаш лозим, чунки захиралар хусусий капиталнинг таркибий элементларидан бири ҳисобланади. Ушбу модданинг иккинчи абзацини “Корхоналарда бухгалтерия ҳисоби объектлари улар учун мўлжалланган синтетик ва аналитик ҳисобварақлар (счётлар)да юритилади” мазмунида ёритиш тўғрироқдир. Бу билан бухгалтерия ҳисоби объектларини аниқ ифодаланишига эришилади, ушбу таҳрир объектлар ҳисобини тегишли синтетик ва аналитик счётларда юритиш зарурлигини аниқ белгилайди.

Бешинчидан, кичик тадбиркорлик субъектларида бухгалтерия ҳисобини юритиш учун, бизнингча, алоҳида стандартлар бўлиши шарт эмас, улар 20-сон БҲМСдан ташқари барча бошқа стандартларга ҳам амал қилишлари лозим. Фикримизча 20-сон БҲМСни бекор қилиш лозим. Қонуннинг “**Бухгалтерия ҳисоби ва ҳисоботини тартибга солиш**” номли 9-моддасини куйидаги таҳрирда ифодалаш лозим деб ҳисоблаймиз: “**Бухгалтерия ҳисобини юритиш қоидалари ушбу қонун ҳамда бухгалтерия ҳисобининг миллий ва халқаро стандартлари билан белгиланади**”.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Маҳмудова, Н. Б. (2022). Хизматлар бозорини моҳияти ва хизмат кўрсатиш соҳасини ҳуқуқий асосларини яратилиши. 182.
2. Пўлатов, Х. Ў. (2021). Улгуржи савдо корхоналарида бухгалтерия ҳисобнинг долзарб масалалари. *Экономика и социум*, (4-2 (83)), 318-323.
3. Умарова, С. К. (2023). “Бухгалтерия ҳисоби” фанини ўқитишда инновацион технологиялардан фойдаланиш усуллари. *образование наука и инновационные идеи в мире*, 154-158.
4. Хамрақулов, И. Б. (2021). Кичик саноат зоналарини барпо этиш ва ривожлантиришнинг назарий асослари. *Scientific progress*, 2(7), 586-592.
5. Пўлатов, Х. Ў., & Абдурасулов, Ж. А. (2022). Интеллектуал мулк ҳисобни айрим масаллари. *Экономика и социум*, (5-2 (92)), 679-682.

6. Артикова, Ш. И., Рахмонов, Ф. З., & Мухаммадиев, И. С. (2023). Рақамли иқтисодиёт шароитида хизмат кўрсатиш корхоналари фаолияти. *Science and Education*, 4(1), 1019-1025.